

סדנת אתיקה לתלמידים בתארים מתקדמים

תשפ"ג, ינואר 2023

דני קפלן

אורנה ששון-לוי

המטרה העיקרית:

העלאת מודעות לשאלות של אתיקה במחקר, ובמיוחד ביחסינו עם הנחקרים

הקדמה: היכן נכנסים שיקולי אתיקה בשלבי המחקר?

- בשלב בחירת הנושא
- בבחירת השדה וקבוצת מחקר
- בשלב איסוף הנתונים (ראיון, תצפית, ניסוי)
- בעת ניתוח החומרים
- בעת הכתיבה והפרסום
- בהתייחסות למחקר בתקשורת: מדיה חברתית, עיתונאים
- השלכות לנחקרים **לאחר** הפרסום

ראשי פרקים למצגת:

- השתתפות וולונטרית ודילמות הסכמה מדעת
- על המשתתפים. **למלא טופס הסכמה מדעת**
- היערכות לנושאים רגישים
- התמודדות עם אוכלוסיות מוחלשות
- מהלך ראיון מכבד
- יחסי כוח בראיון
- סודיות והגנה על אנונימיות
- אתגרי מחקר באינטרנט

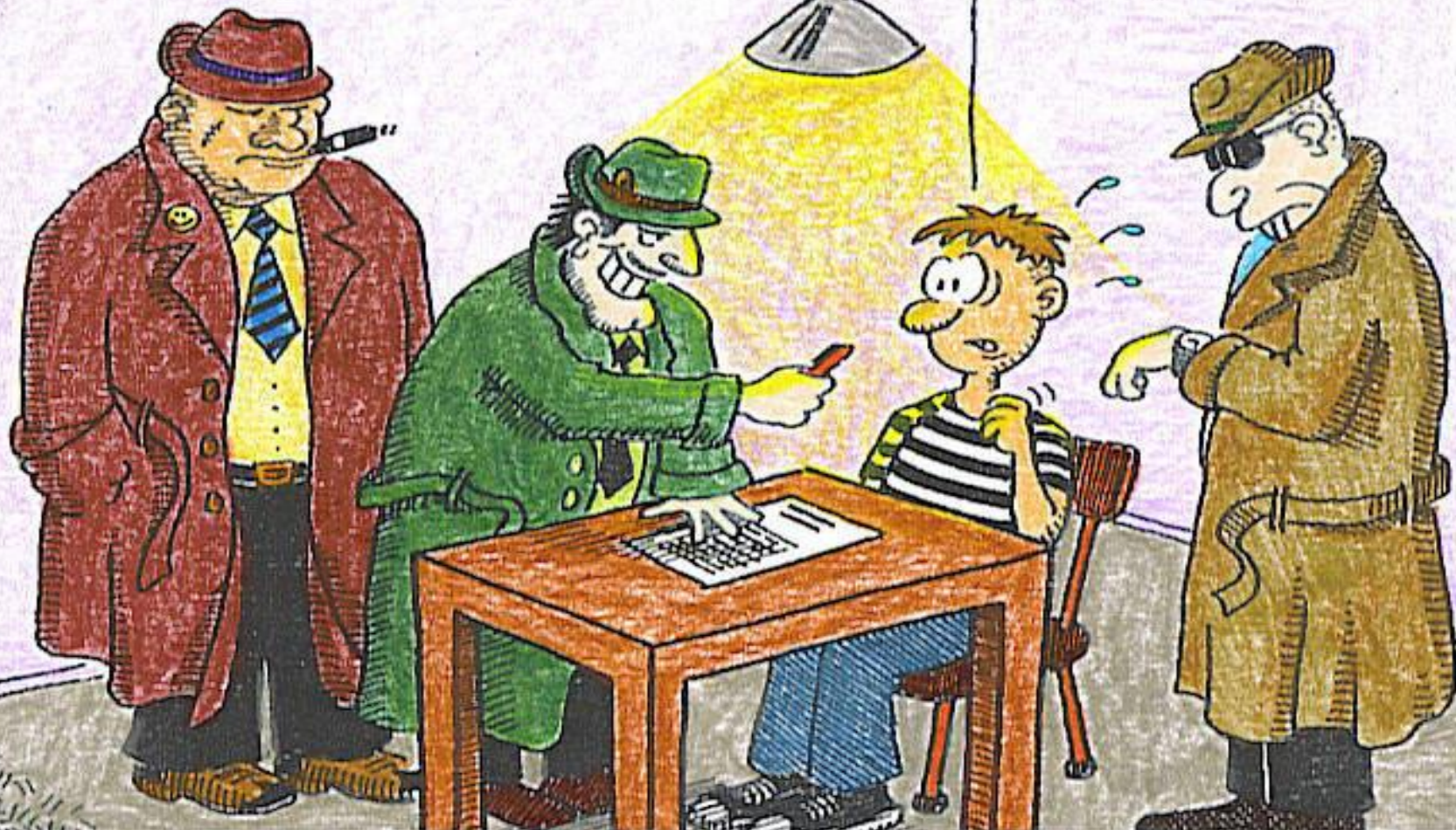
השתתפות וולונטרית

- הנחקרים צריכים לדעת שהם משתתפים במחקר ולתת את הסכמתם. באילו מצבים זה מסובך לביצוע ואיך ניתן להתגבר על זה?
- במקרה של "כניסה" לשדה (מחקר אתנוגרפי): נדרש לעתים קרובות אישור של הארגון או נציג הקהילה (ואנו מזדהים כחוקרים, אנחנו לא מתחזים). (דוגמא: מחקר בארגון הבונים החופשיים)
- במקרה של ראיונות: האם אפשר לראיין מכרים? האם זה אתי לשלם למשתתפות? מהו תגמול הוגן אך שאיננו מייצר יחסי כוח? (דוגמא: מחקרים בקרב מעמד נמוך)
- הבחנה בין חוזה רשמי לסמוי:

חוזה גלוי מתגלם בטופס ההסכמה מדעת - "אני עושה מחקר על...הריאיון יוקלט...את יכולה להפסיק את השתתפותך בכל רגע.....אני מתחייב להסתיר את זהותך".

חוזה סמוי- אמון הדדי, אמפטיה, הימנעות משיפוטיות, הכלה, כבוד וחמלה.... לנסות ליצור הסכמה רציונלית גם על הלא ידוע מראש, כדי לנסות ולמנוע תחושות של חרטה או מבוכה על ההחלטה להשתתף במחקר.

THE CONSENT PROCESS...

Don Mayne

חלקים מטופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר

אני הח"מ מצהיר בזה :

1. כי הוסבר לי שהמחקר נערך בנושא _____ ומפוקח על ידי וועדת האתיקה המחלקתית.
2. נמסר לי כי אני חופשי.ה להפסיק את השתתפותי במחקר בכל עת.
3. [אם רלוונטי] אני מסכים כי הראיון עימי יוקלט.
4. מסר לי כי לא יעשה שימוש בפרטי האישיים או בפרט מזהה אחר (כגון מקום מגורים ייחודי או עיסוק ייחודי), אלא אם אתן את הסכמתי לכך. במידה ודברי יצוטטו בעבודת המחקר או בפרסומים עתידיים הדבר יעשה תוך שמירה על חיסיון זהותי.
5. נמסר לי כי בכל בעיה הקשורה למחקר אוכל לפנות להתייעצות נוספת לחוקר.ת
6. כי קיבלתי הסבר על מטרות המחקר, שיטת המחקר, ומשך הזמן הצפוי. נמסר לי גם על סיכונים אפשריים ואי נוחות העלולה להיגרם לי במהלך המחקר (במידה שזה רלוונטי).

דילמות בטופס הסכמה מדעת

דיון בחדרים: עברו על טופס ההסכמה מדעת וחשבו:

- אילו מרכיבים בהסכמה דורשים התייחסות שלנו בעת תכנון המחקר?
- מה ניתן לעשות אם הצגת הנושא למשתתף. תפגע במהלך הראיון? כיצד ניתן לשמר את עיקרון השקיפות מבלי לפגוע במהלך?
- אלו נזקים עלולים להגרם למשתתף. ת במחקר?

היערכות לנושאים רגישים

- קשה לצפות את מהלך עבודת השדה.
- האם יש בעייתיות עם הקלטה של ראיון או של זום?
- יש לחשוב מראש האם יכול להיגרם לנחקר.ת נזק פיזי או נפשי בשל הראיון או המעורבות שלנו בשדה.
- יש לחשוב גם על השלכות למרואיין לאחר הפרסום.
- נושאים רגישים או קבוצות מוחלשות – נדרש רקע מקצועי-טיפולי או בשלות אישית וניסיון בראיון
- אילו קבוצות למשל?

אוכלוסיות מוחלשות

1. ילדים
2. בעלי קשיים קוגניטיביים
3. נפגעי נפש או טראומה
4. זקנים
5. אנשים שלא שולטים בשפה המקומית
6. אנשים ממעמד סוציו-אקונומי נמוך
7. מהגרים לא חוקיים
8. אסירים
9. חיילים
10. קבוצות מיעוט שונות

חלוקה לחדרים, דיון על 2 קבוצות מוחלשות בכל צוות:
דונו בדרכים לשמור על אתיקה מחקרית ביחס לקבוצות הללו

מהלך ראיון מכבד

תרגיל מחשבתי לכלל הכתה

חשבו על תרחישים שונים של מהלך הראיון? מה יכול להשתבש? אפשר לענות גם בצ'אט

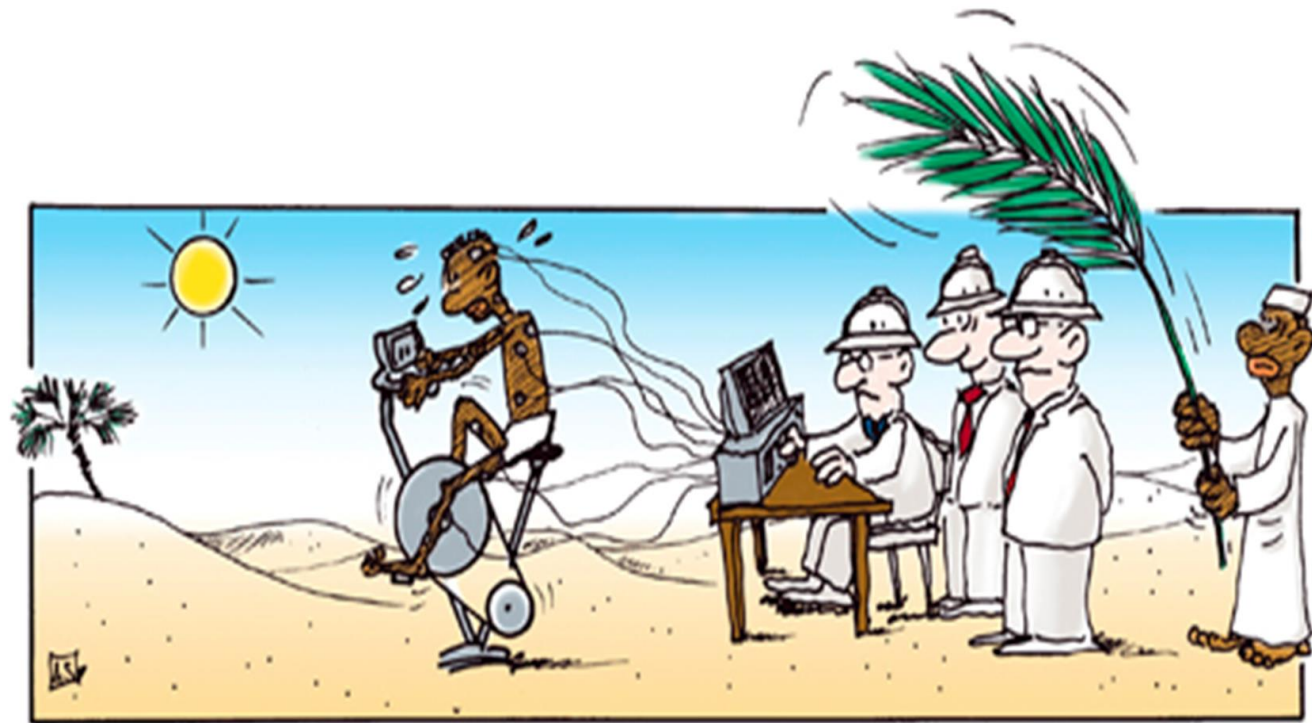
- הראיון מכוון לנושא משמעותי אבל לא צריך להיות חודרני. אנחנו לא מתחקרים אלא 'מבקשים לדעת': "אני בא ללמוד ממך על..".
- השעיה זמנית של השיפוט הביקורתית שלנו. באנו להאמין למרואיינת. לא לפרש לה את סיפורה (ולא להרחיב בדוגמאות משל עצמנו).
- בהכנת הראיון ובמהלך השיחה שימו לב לשאלות רגישות במיוחד. לשאול בעדינות, לתת מרחב.
- אם הראיון מתארך לשאול האם ניתן להמשיך, על המרואיין להרגיש נוח לעזוב בכל שלב.
- אנחנו יוצאים מנקודת הנחה שאנשים יספרו לנו רק מה שהם רוצים לספר וישמרו על גבולותיהם.
- לעיתים הריאיון הוא הזדמנות לספר לעצמם לראשונה את הסיפור, לרפקלסיביות, לאוורר רגשות, אפילו לבכות. האתגר למראיינת הוא להביע השתתפות, אך לשמור על איזון, להכיל, להתקדם הלאה. חשוב לשמור על גבולות שלנו. החוקרת איננה מטפלת!
- לסיים את הריאיון בהערכה ותודה על העזרה במחקר. אם רלוונטי לציין אפשרות לפגישה נוספת לצורך השלמות.
- לשאול איך הרגישה המרואיינת במהלך השיחה ולתת אפשרות לשאול עוד שאלות. זכרו להשאיר פרטים כדי שתוכל לפנות אליכם בעתיד.
- אם המצב הרגשי של המרואיין נראה חמור - מעקב והפנייה מתאימה.

יחסי כוח במחקר ובראיון

דיון בכתה

איזה סוג של יחסי כוח יכולים להתפתח בשדה המחקר ובראיון?

- מתי הם נפוצים – במיוחד?
- מה יכולות להיות ההשלכות שלהם?

סודיות והגנה על אנונימיות

- אלו אמצעים ינקטו להגנה על אנונימיות של המשתתפים.ות במחקר?
(בשלב ניתוח הנתונים, בהצגת חומרים למנחה ובשלב כתיבת העבודה והפרסום).
- אחסון ואבטחה של הנתונים (איפה לשמור הקלטות? שמירה בשמות הבדויים)

אתגרי מחקר באינטרנט ובפלטפורמות דיגיטליות

- מגוון רחב של מתודולוגיות חיפוש מילות מפתח או ניתוח תוכן של פוסטים ושרשורים בפייסבוק, פתיחת פרופיל ייחודי באינסטגרם למטרות המחקר, השתתפות פעילה בקבוצת ווטסאפ, בתוך דף פייסבוק או כחלק מקבוצת פייסבוק
- מי צריך לתת הסכמה מדעת?
כל המשתתפים.ות בפורום? מנהל הקבוצה? רק אנשים שממש יזמתי לראיין ברשת?
הבחנה בין מרחב ציבורי (אתרי אינטרנט, דף פייסבוק) לקבוצות סגורות (פורומים עם הרשאות כניסה והנחיות)
- איך לוודא מקסימום אנונימיות בעת הפרסום?
החלפת פרטים והקשרים מזהים, שינוי ציטוט מדויק אם ניתן למצאו בקלות בחיפוש
- למי בעלות על המידע?
לחוקר בעלות על הניתוח. מומלץ להציג קטעים מניתוח לנחקרים נבחרים, לקבלת משוב ולחזק תהליכי שיתוף במחקר

שאלות לסיום?

תודה על ההקשבה